

اکبر عبداللهی (نویسنده مسئول)

استادیار آموزش زبان فرانسه، دانشگاه تهران

Email: akbar.abdollahi@ut.ac.ir

آسیه خواجه علی

دانشجوی دکتری زبان فرانسه، دانشگاه تربیت مدرس

Email: a.khajehali@ut.ac.ir

نقش ارزشیابی در بهبود اثر بخشی آموزش زبان

مقدمه

می‌گیرد. علاوه بر این شیوه، شیوه‌های دیگری نیز برای ارزشیابی پیشرفت و توانایی زبانی زبان‌آموزان وجود دارد که به آن‌ها نشان می‌دهد تلاش‌ها و توانایی‌هایشان در یادگیری و پیشرفت‌شان در فراگیری زبان قابل احترام و با ارزش است. بنابراین بسیاری از متخصصان در حوزه آموزش زبان بر این باورند که می‌بایست یادگیری زبان‌آموزان را براساس روش‌های گوناگون دیگر، نه فقط بر مبنای سیستم نمره‌دهی، مورد ارزشیابی قرار داد. در مقاله پیش رو به بررسی تعدادی از شیوه‌های ارزشیابی که در بهبود اثربخشی آموزش زبان نقش دارند می‌پردازیم.

کلیدواژه‌ها: آموزش زبان خارجی، ارزشیابی، پیشرفت زبانی، سیستم نمره‌دهی

ارزشیابی زبان‌آموزان در کلاس زبان یکی از مسائل مهم در آموزش و یادگیری زبان خارجی است و موضوعی بسیار گسترده و پراهمیت در این حوزه به حساب می‌آید. به این منظور در این مقاله و مقالات آتی به این موضوع خواهیم پرداخت. به‌طور معمول معلمان زبان در دوره‌های تربیت مدرس با موضوع ارزشیابی و شیوه‌های گوناگون آن آشنا می‌شوند. یکی از روش‌های رایج ارزشیابی در مدارس و دانشگاه‌ها ارزشیابی پایان نیم‌سال است که براساس شیوه نمره‌دهی^۱ بنا شده است؛ شیوه‌ای که تنها به نمره یا دریافت مدرک موردنظر ختم می‌شود. در این روش از پیشرفت زبان‌آموزان در طول دوره یادگیری چشم‌پوشی می‌شود و پیشرفت و توانایی‌های زبانی آن‌ها تنها در یک روز و براساس یک امتحان مورد ارزشیابی قرار

۱. دو حوزه اصلی ارزشیابی در کلاس زبان

هنگامی که سخن از ارزشیابی به میان می‌آید می‌بایست دو حوزه اصلی را از هم تفکیک کرد که عبارتند از: بررسی آموخته‌های زبان‌آموزان در کلاس، یا ارزشیابی نهایی^۲، و ارزشیابی‌هایی که به‌منظور به‌دست آوردن اطلاعات^۳ از میزان پیشرفت زبان‌آموزان صورت می‌پذیرد و هدف آن بهبود شیوه تدریس و اتخاذ رویکردهای مؤثرتر یاددهی - یادگیری توسط معلم و زبان‌آموزان است. در ادامه به توضیح موارد ذکر شده می‌پردازیم.

● بررسی آموخته‌های زبان‌آموزان

به منظور بررسی آموخته‌های زبان‌آموزان در کلاس زبان و به‌دست آوردن ارزشیابی‌هایی می‌بایست استانداردهایی را مدنظر قرار داد که عبارتند از: دستور زبان، واژگان زبانی، سیستم آوایی و عناصر فرهنگی و ارتباطی. بنابراین معلم زبان تولیدات کتبی و شفاهی زبان‌آموزان را براساس میزان انطباقشان با استانداردهای زبانی (دستور زبان، واژگان و ...) مورد بررسی قرار می‌دهد. در طول دوره فراگیری زبان، سعی معلم زبان بر این است که زبان‌آموزان استانداردهای زبانی را براساس سطح زبانی‌شان فراگیرند و تا آنجایی که ممکن است این استانداردها را در بیان کتبی و شفاهی خود به درستی به کار برند.

در سال‌های ۱۹۶۰ پیرون و دیگر پژوهشگران حوزه آموزش سیستم نمره‌دهی را ابداع کردند. طبق نظر ایشان سیستم نمره‌دهی می‌تواند به بیان کتبی یا شفاهی زبان‌آموزان نمره‌ای دقیق بدهد به گونه‌ای که نشان‌دهنده ارزش واقعی آن باشد. در اینجا این سؤال به ذهن خطور می‌کند که اگر می‌توان به بیان کتبی یا شفاهی زبان‌آموزان نمره‌ای دقیق داد چرا در برخی موارد شاهد اختلاف نمره بین چند مصحح هستیم؟ که در پاسخ باید گفت راه حلی که می‌توان برای کاهش خطا در نمره‌دهی ارائه داد این است که در وهله اول، ارزشیابی بیان کتبی و شفاهی زبان‌آموزان براساس چارت ارزشیابی^۴ انجام شود. چارت ارزشیابی استانداردهای زبانی در هر سطح زبانی را شامل می‌شود. دومین راه‌حل برای کاهش خطا در نمره‌دهی، با استفاده از چارت ارزشیابی، ارزیابی مجدد توسط دو یا سه نفر است. این شیوه می‌تواند برای ارزیابی تولید کتبی زبان‌آموزان به کار برده شود. با وجود این، باید دانست که سیستم نمره‌دهی

برای ارزشیابی‌ها و امتحاناتی که شامل سؤالات چندگزینه‌ای یا سؤالاتی با جواب‌های مشخص است ابزاری دقیق به شمار می‌رود، اما برای ارزشیابی عملکرد زبان‌آموزان در بیان کتبی و شفاهی به‌عنوان ابزاری برای تخمین زدن براساس معیارها و استانداردهای زبانی کاربرد ندارد. باید به این نکته نیز اشاره کرد که در برخی مواقع نمره می‌تواند تأثیر مثبت یا منفی بر زبان‌آموز بگذارد و نشان‌دهنده تمامی تلاش‌ها و فعالیت‌های او در کلاس زبان نباشد. بدین منظور بهتر است که نمره همراه با توضیحات و گزارشی باشد در مورد پیشرفت فردی و گروهی زبان‌آموزان و فعالیت‌هایی که هر دانش‌آموز در کلاس انجام داده است.

● ارزشیابی به‌منظور به‌دست آوردن اطلاعات

برای اینکه ارزشیابی بتواند نقشی در بهبود عملکرد آموزشی ایفا کند باید نقش آگاهی‌بخش و اطلاع‌رسان داشته باشد. اطلاعاتی که معلم از طریق نمره امتحان حاصل می‌کند بسیار جزئی و ناچیز است به گونه‌ای که این اطلاعات نمی‌تواند آگاهی دقیقی را به منظور بهبود عملکرد آموزشی در اختیار معلم قرار دهد. بنابراین معلم به ارزشیابی دقیق‌تری برای به‌دست آوردن اطلاعات دقیق و کاربردی‌تر نیاز دارد. در کلاس زبان، معلم بعد از تحقق برنامه آموزشی مورد نظر که اهداف آموزشی خاصی را دنبال می‌کند، بر عملکرد زبان‌آموزان در انجام فعالیت‌های کلاسی مرتبط با برنامه آموزشی نظارت می‌کند. هدف از این نظارت، ارزشیابی میزان یادگیری محتوای درس و تحقق اهداف آموزشی مشخص شده توسط زبان‌آموزان است. به این منظور، نقش معلم زبان در طی فرایند آموزشی در کلاس زبان، رساندن زبان‌آموز از وضعیت و نقطه اولیه (الف) به نقطه موردنظر در برنامه و اهداف آموزشی (ب) است. در این راستا برای تعیین برنامه آموزشی و محتوای درس می‌بایست سطح زبانی اولیه زبان‌آموز را مورد ارزشیابی قرار داد. بعد از مشخص شدن سطح زبانی اولیه و شروع فرایند آموزشی، جهت اطلاع از میزان یادگیری در حین فرایند آموزشی، ارزشیابی‌های متناوبی توسط معلم زبان انجام می‌شود. این ارزشیابی‌ها می‌توانند در قالب تمرین‌ها و فعالیت‌های متفاوت زبانی، اعم از فردی یا گروهی، انجام شوند. در آخر نیز، ارزشیابی نهایی در پایان دوره آموزشی برای اطلاع از آنچه که زبان‌آموزان فراگرفته یا که فرانگرفته‌اند انجام می‌شود.

ارزشیابی اولیه جهت دریافت اطلاعات از سطح زبانی زبان‌آموز قبل از شروع دوره آموزش زبان
وضعیت اولیه و واقعی زبان‌آموز

ارزشیابی‌های متناوب در حین فرایند آموزشی به منظور بهبود فرایند آموزشی
فرایندهای آموزشی + فرایندهای یادگیری

ارزشیابی نهایی جهت اطلاع از موارد فراگرفته شده و موارد فراگرفته نشده
وضعیت نهایی

مؤثر است. این عملکرد ارزشیابی در جست‌وجوی شناخت سطح واقعی زبان‌آموزان جدید است که هم به زبان‌آموز و هم به معلم برای شناخت این سطح کمک می‌کند. با کمک آزمون‌های مشخصی که به این منظور طراحی شده می‌توان سطح توانایی زبانی را، که زبان‌آموز می‌تواند در طی دوره آموزشی به آن دست

برای تعیین برنامه آموزشی و محتوای درسی می‌بایست سطح زبانی اولیه زبان‌آموز را مورد ارزشیابی قرار داد. بعد از مشخص شدن سطح زبانی اولیه و شروع فرایند آموزشی، جهت اطلاع از میزان یادگیری در حین فرایند آموزشی، ارزشیابی‌های متناوبی توسط معلم زبان انجام می‌شود

۲. سه عملکرد مهم ارزشیابی

براساس نظر لاندشیر (۱۹۸۴)، این سه عملکرد که به آن‌ها خواهیم پرداخت، ابزار ارزشیابی آموزشی به حساب می‌آیند و می‌توان آن‌ها را براساس زمانی که در فرایند آموزشی ظهور می‌کنند تقسیم‌بندی کرد: قبل از دوره، در طول دوره و بعد از دوره آموزش. در این بخش به میزان تأثیر هر یک از این عملکردها در دو حوزه اصلی ارزشیابی که در ابتدای مقاله از آن سخن گفتیم می‌پردازیم.

● پیش‌بینی^۵

این مرحله از ارزشیابی در راهنمایی و جهت‌دادن به زبان‌آموز

یابد، پیش‌بینی کرد. روش‌های متفاوتی برای شناخت و بررسی سطح واقعی زبان‌آموزان وجود دارد که عبارتند از: (۱) خود ارزشیابی، که توسط خود زبان‌آموز انجام می‌شود. در این راستا چارچوب مشترک اروپایی زبان‌ها^۶ جدول خود ارزشیابی برای هر یک از مهارت‌های زبانی را پیشنهاد داده است. (۲) همچنین می‌توان از آزمون‌های تعیین سطح استفاده کرد. این آزمون‌ها آزمون‌هایی استاندارد و درجه‌بندی شده بر مبنای سطوح زبانی

گفته‌شده را با زبان آموزان مرور نماید و تکنیک‌ها و راهبردهای آموزشی‌اش را براساس ارزشیابی‌های انجام شده تغییر دهد. عملکرد تشخیصی^۷ همچنین به زبان‌آموز این فرصت را می‌دهد تا بر روند یادگیری خود آگاه شود و برای بهبود ضعف‌ها تلاش نماید.

● دریافت اطلاعات نهایی

دریافت اطلاعات نهایی در پایان دوره آموزشی انجام می‌شود. این مرحله می‌تواند اطلاعاتی را برای شروع یک دوره آموزشی جدید در اختیار معلم زبان قرار دهد که براساس معیارها و اهداف آموزشی انجام می‌شود. مرحله پایانی می‌تواند به‌عنوان مرحله ابتدایی برای شروع دوره آموزشی بعدی در نظر گرفته شود. ارزشیابی نهایی^۸ می‌تواند به‌صورت کمی، براساس سیستم نمره‌دهی، و یا به شکل کیفی، در قالب گزارشی از عملکرد زبان‌آموزان، ارائه شود. همچنین ارزشیابی پایانی می‌تواند برای اعطای مدرک و گواهی آموزشی به زبان‌آموزان استفاده شود.

۳. نتیجه‌گیری

در این مقاله به اختصار از اهمیت ارزشیابی در کلاس زبان و نقش آن در بهبود اثربخشی آموزش زبان سخن گفتیم و به بررسی دو روش و سه عملکرد مهم ارزشیابی در حوزه آموزش و یادگیری زبان خارجی پرداختیم. ارزشیابی جزئی از اصلی‌ترین موارد آموزش و یادگیری زبان است که هم به معلم و هم به زبان‌آموز در پیشبرد اهدافشان کمک می‌کند. ارزشیابی موضوعی بسیار گسترده است و کوشش ما بر این است تا در مقالات آتی به نکات دیگری در این حوزه بپردازیم.

پی‌نوشت‌ها

1. Docimologie
2. Evaluation sommative
3. Evaluation formative
4. Grille d'évaluation
5. Pronostic
6. CEFR
7. Diagnostic
8. Inventaire

منابع

- Barlow. M. 1989. *Formuler et évaluer ses objectifs en formation*. Lyon : Chroniques sociales de Lyon.
- Bertocchini. P., Costanzo. E. 2008. *Manuel de formation pratique pour le professeur de FLE*. Paris : CLE international.
- Conseil de l'Europe, 2001. *Cadre européen commun de référence pour les langues*. Paris : Didier.
- Courtilon. J. 2003. *Elaborer un cours de FLE*. Paris : Hachette.
- Cuq. J.P. 2003. *Dictionnaire de didactique du français*. Paris : CLE international.
- Landsheere, G. 1984. *Définir les objectifs de l'apprentissage*. Paris: PUF.
- Galisson. R., Puren. C. 1999. *La formation en questions*. Paris : CLE international.
- Pieron. H. 1963. *Examens et docimologie*. Paris : PUF.

هستند که می‌توانند اطلاعات نسبتاً دقیقی از سطح زبانی زبان‌آموزان در هر مهارت زبانی را به‌طور جداگانه در اختیار معلم و یا مؤسسه آموزشی قرار دهند. گاهی می‌توان آزمون تعیین سطح را یک بار قبل از شروع دوره و یک بار بعد از اتمام دوره انجام داد که به‌عنوان آزمون مقدماتی و آزمون نهایی در نظر گرفته می‌شوند. در این صورت دو عملکرد ارزشیابی شکل می‌گیرد: پیش‌بینی و دریافت اطلاعات نهایی.

مرحله پیش‌بینی می‌تواند به‌عنوان ابزاری به‌کار رود که معلم زبان را در چگونگی پیشبرد اهداف آموزشی‌اش یاری کند. شناخت وضعیت اولیه می‌تواند برای زبان‌آموز نیز مفید باشد. این شناخت به او امکان می‌دهد تا بداند در کجای مسیر آموزشی قرار گرفته است و به او کمک می‌کند تا تلاش و انگیزه‌اش را برای اتخاذ تصمیم‌هایی که در پیشرفت او در یادگیری زبان خارجی مؤثر است به‌طور مستقل تقویت نماید.

شناخت وضعیت اولیه می‌تواند برای زبان‌آموز نیز مفید باشد. این شناخت به او امکان می‌دهد تا بداند در کجای مسیر آموزشی قرار گرفته است و به او کمک می‌کند تا تلاش و انگیزه‌اش را برای اتخاذ تصمیم‌هایی که در پیشرفت او در یادگیری زبان خارجی مؤثر است به‌طور مستقل تقویت نماید

● تشخیص

این مرحله از ارزشیابی که دومین عملکرد محسوب می‌شود در تمام طول دوره آموزشی انجام می‌شود. این عملکرد مدرس همانند عملکرد پزشکی است که بعد از نخستین معاینات و تشخیص اولیه بیماری داروهای لازم را تجویز می‌نماید و بعد از مصرف داروها با معاینات بعدی تأثیر داروها و روش‌های درمانی را مورد بررسی قرار می‌دهد تا در صورت نیاز روش‌های دیگری را برای درمان و ترمیم بعضی از اختلالات به‌کار گیرد. معلم زبان همانند پزشک روش‌ها و محتوای آموزشی را براساس سطح اولیه زبان‌آموز و با در نظر گرفتن نیازها و اهداف آموزشی خود تدوین می‌کند. باید در نظر داشت که هر زبان‌آموز سرعت یادگیری و روش‌های یادگیری خاص خود را دارد. بنابراین معلم زبان، بدون ارزشیابی تمام موارد مربوط به هر زبان‌آموز، می‌بایست اهداف اصلی دوره آموزشی را مشخص و براساس آن پیشرفت زبان‌آموزان را در طول دوره، ارزشیابی کند. ارزشیابی زبان‌آموزان در طول دوره آموزشی امکان بررسی آموخته‌های زبان‌آموزان را مرحله به مرحله فراهم می‌کند و به معلم اجازه می‌دهد تا در صورت نیاز به عقب‌برگردد و موارد آموزشی